

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2022.01.065>

УДК 821.161.2.09Шевченко:81'373.2

М. І. СТЕПАНЕНКО, доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри української мови,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
E-mail: myk_ivan@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

ХРИСТИЯНСЬКІ ТЕОНІМИ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Статтю присвячено дослідженню сакрального змісту поетичного дискурсу Тараса Шевченка. Закцентовано на тому, що автор *Кобзаря* був віруючою людиною, яка черпала знання про Бога з первинного джерела — Святого Письма і творчо вербалізувала їх у своїй мовній практиці як цитатні (зрідка) або як сюжетні (регулярно) біблеїзми. Зібраний великий за обсягом фактичний матеріал покласифіковано за лексико-семантичними, семантико-синтаксичними, формально-граматичними, фразеотвірними критеріями, укладено в номінативні парадигми й різновекторно проаналізовано їхній компонентний склад з орієнтацією на можливі ієрархічні зв'язки. Схарактеризовано синтагматичний потенціал християнського теоніма *Бог* як репрезентанта суб'єктності, об'єктності, адресатності, встановлено, зокрема, його лексико-семантичну сполучуваність з атрибутивними модифікаторами (прикметниками, займенниковими ад'єктивами) та дієсловами. З'ясовано фразеотвірні властивості цієї пропріативної одиниці, визначено семантичні типи усталених зворотів, утворених за її безпосередньою участю. Удокладнено проінтерпретовано синтагматичні відношення вторинного відсубстантивного прикметника *Божий*, представлено його фразеотвірний потенціал з екстраполюванням на внутрішню значеннєву диференціацію, вияскравлено найсутніші орнаментальні функції.

Ключові слова: поетичний дискурс Тараса Шевченка, теонім *Бог*, Божі назви, вторинний відіменниковий прикметник *Божий*, номінативна парадигма

Цитування: Степаненко, М. І. (2022). Християнські теоніми в поетичному дискурсі Тараса Шевченка. *Українська мова*, 1(81), 65–85. <https://doi.org/ukrmova2022.01.065>

Не нам Твої діла Судить,
О Боже наш великий!

Тарас ШЕВЧЕНКО

Бог для Шевченка — батько і то батько рідний.
І він до нього всякі претензії несе й скеровує,
як люблячий син до батька.

* * *

...Серце й душа Шевченкова були переповнені
святошами, тому й його релігійний стиль
такий пишно чеснотний.

Іван ОГІЄНКО

1. Вступ

Мовна практика Тараса Шевченка стала об'єктом дослідження багатьох учених. Лінгвістів здавна цікавила проблема сакральності поетичного дискурсу Великого Кобзаря. З-поміж тих, хто вперше ґрунтовно й системно з'ясував її, — Іван Огієнко. «Про релігійний стиль взагалі, а в мові Шевченка зокрема, ще ніхто не писав, — наголошував митрополит Іларіон. — Я починаю цю ділянку, і то тільки поверхово, — виставляю саму цю думку, саму ідею... Це першорядне питання в українській літературі, яке ми обходимо мовчанкою, а його треба докладно вивчати» (Огієнко, 2003, с. 166). Специфіка поданої наукової розвідки полягає в тому, що в ній актуалізовано й на конкретній текстовій базі переконливо проінтерпретовано вельми сутнісну річ: Шевченко не був атеїстом. Як неспростовний, опертий на ваговиті аргументи факт подано й те, що «релігійний стиль у Шевченкових творах дуже сильний, що він душа його мови й його загального стилю, що він — ознака Шевченкового думання від початку його писань до могили» (там само), що «Шевченко був віруючий християнин-православний» (там само), що в *Кобзарі* «все життя міцно пов'язане з Богом — від ранку до вечора, від народження до могили», а все «писання з погляду віруючого християнина» (там само, с. 168), що «автор думає про Бога невпинно, згадує його постійно» (там само), що «дуже часто Шевченкова мова настільки чесотно релігійна, що переходить у мову святу та в науку церковну» (там само, с. 170), що Шевченко — «високо релігійна особа» (там само, с. 193), «глибоко релігійний чоловік» (там само, с. 197), «глибоко релігійний поет» (там само, с. 198), «учитель Правди Божої» (там само, с. 227), її «проповідник, апостол, пророк» (там само, с. 228).

Ретельне ознайомлення з мовною практикою Тараса Шевченка, передусім із її сакральним змістом, дає підстави твердити, що цей зміст поет черпав із Книг Слова Божого, які, за влучною оцінкою Івана Франка, «здобули величезне значення і зробилися миродійними не лише для пануючої держави, але також для загалу народів і суспільностей у трьох частях світу, вникнули своїм духом і світоглядом в серця незліченних мільйонів людей і творять ще й досі одну з основ людської цивілізації» (Франко, 1987, с. 403). Ця приховувана чи табуїтована через світоглядні заборони з боку тоталітарної держави концепція винятково актуалізува-

лася в добу незалежності і знайшла своїх послідовників серед філософів, культурологів, літературознавців, мовознавців та інших представників науки, вільних від ідеологічних догматів.

Про мову творів Тараса Шевченка в різні часи писали Л. А. Булаховський, В. С. Ващенко, Т. П. Вільчинська, І. С. Герус-Тарнавецька, С. Я. Єрмоленко, В. В. Жайворонок, В. С. Ільїн, А. С. Колодяжний, М. П. Коломієць, А. П. Критенко, Г. А. Левченко, К. В. Ленець, Л. Т. Масенко, А. К. Мойсієнко, Н. В. Молотаєва, Ю. Л. Мосенкіс, В. В. Німчук, І. Огієнко, П. П. Плющ, В. М. Русанівський, Н. Г. Сидяченко, О. Н. Синявський, В. І. Сімович, В. Г. Скляренко, Л. О. Ставицька, М. М. Сулима, П. Д. Тимошенко, В. А. Чабаненко, В. К. Чапленко, Т. К. Черторизька, Ю. В. Шевельов, Михайл Шевченків та ін. «Лінгвістична українська шевченкіана, — справедливо зауважує Г. К. Конторчук, — хоч і має усталені наукові традиції і чималі напрацювання, потребує подальшої копіткої роботи» (Конторчук, 2010, с. 244). Це стосується передусім релігійного аспекту творчості Тараса Шевченка, зокрема з'ясування ролі й місця в мовній архітектоніці поета християнських теонімів, геортонімів, біблійних антропонімів та топонімів, найменування священних понять, дій, предметів, символів тощо. Отже, актуальність пропонованої наукової розвідки не викликає сумніву. Її істотно посилюють сучасні зміни, пов'язані з деатеїзацією українського суспільства.

Мета статті — виявлення на основі теантропоцентричного підходу особливостей функціонування в *Кобзарі* оніма *Бог* крізь призму його семантичного корелювання, синтагматичних можливостей, ізофункційних зв'язків, дери-ваційного потенціалу, фраземотвірного ресурсу, текстотвірних властивостей.

2. Основний виклад

Однією з визначальних рис ідіостилю поезії Тараса Шевченка є регулярне, підпорядковане чітким текстотвірним настановам екстра- й інтралінгвального характеру використання релігійної лексики та фразеології, причому не тільки у творах євангелійної та біблійної тематики. До найпродуктивніших репрезентантів сакральності належать теоніми. З-поміж них функційне ядро утворює лексема *Бог* (420 уживань) разом із її дискурсивними субститутами — особовими займенниковими іменниками *Ти*, *Він*: *Помолись За мене Богу, мій ти сину, На тій преславній Україні, На тій веселій стороні — Чи не полегшає мені?..* (Шевченко, 2014а, с. 422)¹; *«Молюсь Тобі, Боже милий... Що дав мені добру силу Пересилить горе І привів мене, старого, На ці святі гори Одинокій вік дожити, Тебе восхвалити, І Твоєю красою Серце веселити...»* (с. 265); *Не знаю, Для чого, справді, ми читаєм Святую заповідь Його, Чесную кров Його п'ємо, Мов у шинкарки меду чарку...* (с. 425); *Одурич Ти нас, убогих; Ми ж, окрадені небоги, Самі Тебе одурили І, скиглячи,*

¹ Надалі вказуватимемо лише сторінку з *Кобзаря* Тараса Шевченка. Для аналізу взято «унікальне видання: воно не лише містить поетичний спадок світоча української поезії, а й на сьогодні є найповнішим зібранням Шевченкових творів без будь-яких цензурних вилучин, до того ж із різними авторовими варіантами, які теж мають неабияку мистецьку цінність» (Шевченко, 2014а, с. 5).

возопили... (с. 479); «Пошли на ум Твою святиню, Святим наутием напою, Да провещаю благостыню, Что заповедана Тобой!..» (с. 501). Активність уживання досліджуваного пропріатива пояснено тим, що Бог — «репрезентант найвищих релігійних та духовних цінностей людства, у якому сконцентрована онтологічна, міфологічна, релігійна, духовна константа індивіда та соціуму» (Мацьків, 2007, с. 19). Важливо зробити акцент і на тому, що концептосфера Бог у *Кобзарі* Тараса Шевченка — це «багатопланова, поліфункціональна, ієрархічна структура, одна з найбільш складних інформаційно-комунікативних, архетипно-міфологічних, релігійних систем, яка реалізується на осі координат мова — культура» (там само).

Божі імена в аналізованому дискурсі формують розлогу номінативну парадигму, кожен компонент якої поряд з основним експлікує додаткове значення, зумовлене природою мотивата та/або притеонімного поширювача. Парадигмальне осердя репрезентує лексема *Бог*. Інші можливі конституенти є «своєрідною проекцією на Бога як творця видимого й невидимого світу, символічним відображенням трансцедентного в іманентному» (Мацьків, 2007, с. 36). Вони, постаючи окремими назвами, вербалізують ті або ті сутності Бога. Так, найменування *Син* уособлює і «Боголюдську природу Ісуса Христа» (там само, с. 39), і земну його сутність. Воно може функціювати без залежних членів або входити на правах граматично панівного компонента до структури складних найменувань *Син Божий*, *Син Марії*, *Син єдиний Богом ізбранної Марії*, *Твій [Марії] розп'ятий Син*, *Твоя [Марії] скорбная дитина*. Роль ономасіологічного маркера в монолексемній назві виконує контекст, а в дво- чи багатослівних — присубстантивні поширювачі *святий* 'наділений божественною силою', *єдиний* 'лише один', *розп'ятий* 'той, кого розп'яли на хресті' з властивою їм виразною семантичною актуалізацією. Вони опиняються в аксіологічній зоні не загально-, а конкретнооцінних назв. Ці найменування експлікують абсолютну унікальність *Бога Сина* й жорстокі, нелюдські *Його* страждання за наші гріхи: *Бо за Сином Святая Мати всюди йшла; Його слова, Його діла, — Все чула й бачила, і мліла, І мовчки трепетно раділа, На Сина дивлячись* (с. 464); *За кого ж Ти розпинався, Христе, Сине Божий?* (с. 196); *І намальовано: розп'ятий За нас Син Божий на хресті* (с. 424); *Не плачеш ти і не співаєш, Гадаєш, думаєш-гадаєш, Як Його вчити, навести На путь святий Святого Сина, І як Його од зол спасти, Од бур житейських одвести...* (с. 461); *Благословенна в женах, Святая, праведная Мати Святого Сина на землі!* (с. 425); *...Й тепер не втік би Син Марії* (с. 262); *Хвала І похвала Тобі, Маріє! Мужі воспрянули святії, По всьому світу розійшлись, І іменем Твогого Сина, Твоєї скорбної дитини, Любов і правду рознесли По всьому світу* (с. 465); *...Той Син єдиний Богом ізбранної Марії, Що він зробив їм?* (с. 424); *...і прийняла [святая праведная Мати] В живу ю душу світ незримий Твогого розп'ятого Сина!* (с. 426).

Найвищу частоту вживання після оніма Бог в описуваній парадигмі виявляє пропріативна одиниця *Господь* (93 приклади). Вона означає бо-

жественну всемогутність, зумовлену владою над природою, гріхом і смертю. Показовим є те, що в *Кобзарі* зафіксовано найкоротшу за формою молитву з одиничним іменником-апелятивом *Господи*: «*Молітеся! Молітеся! Господи, помилуй, Прости Ти їм, бо не знають!..*» (с. 158). Типовим для теоніма *Господь* є функціонування без поширювачів: *То — воля Господа!..* (с. 245); *Псалом новий Господеві І новую славу Воспоєм чесним собором, Серцем нелукавим...* (с. 209); *...Свою Україну любить, Любить її .. во врем'я люте, В останню, тяжкую мінуту за неї Господа молить!* (с. 245). До репертуару присубстантивних поширювачів у вигляді узгоджених означень уходять прикметники *єдиний* 'один, без інших', *великий* 'який має надзвичайну силу', *святий* 'наділений божественною силою', *милосердий* 'який виявляє співчутливе ставлення до всіх': *І праведно Господь великий На вас, на лютих, на вас, диких, Кайдани повелів кувать...* (с. 328); *А ти, о Господи єдиний, Скуєш лукавії уста...* (с. 447); *А там, де люди, — добре буде; Там будеш жить, людей любить, Святого Господа хвалить!* (с. 308); *...І молитву діє [Іван Гус]: «О Господи милосердий! Що я заподі-яв отим людям?..»* (с. 158). Принагідно зауважимо, що за характером синтагматичних, семантико-синтаксичних відношень онім *Господь* уподібнений онімові *Бог*. Зближує ці порівнювані пропріативи й те, що вони є компонентами усталених висловів однакових семантичних типів (про це йтиметься далі).

Номінація *Господь Бог* (2 вживання) фокусує значення 'надприродна духовна субстанція' і 'божественна владність': *Господь Бог лихих карає — Душа моя знає* (с. 207); «*Прощай же ти, моя нене, Удово-небого! Годуй діток! Жива правда у Господа Бога!*» (с. 136).

Наголосимо, що в *Кобзарі* Бог «зветься тільки словом Святий (як це бачимо і в Біблії)» (Огієнко, 2003, с. 179): *Того в'яжуть, того ріжуть, Той сам себе губить... А за віщо? Святий знає!* (с. 31). Скорочення *Святий* (3 вживання) не втрачає тих аксіологічно релевантних властивостей, які притаманні повній номінації *Святий Бог*.

Назва *Владика (Небесний, святий)* (3 вживання) утримує зміст 'який має право та можливість вільно розпоряджатися всім'. Конкретними атрибутивними модифікаторами, що супроводжують її, є прикметники *небесний* ('який перебуває на небі') і *святий* ('наділений божественною силою'): «*Молюсь Тобі, Боже милий, Господи великий, Що не дав мені загинуть, Небесний Владико!*» (с. 265); *За гріх, За тяжкий, мабуть, гріх великий, Не дав мені святий Владика очей нарадувать старих Моїм дитячком!..* (с. 410). Поряд зі словосполученням *небесний Владика* в одному контексті (Псалом 81) функціює синтаксична структура *земні владика*. Ці іменниково-прикметникові одиниці перебувають у відношенні контрастивності. Тарас Шевченко протиставляє Бога як творця світу і всього добра, що існує в ньому, патріархам, митрополитам, архієпископам, єпископам, архимандритам, розкриваючи їхні гріхи вільні та невольні: *Між царями й суддями На раді великій Став земних владик судити Небесний Владика. «Доколі будете стяжати І кров невинну розливать Людей убогих?»*

а багатим Судом лукавим помагать?» (с. 207). Поет дає духовно-моральну настанову Божим слугам, нагадує їм про покладену на них Творцем Усе-світу земну місію: *«Вдові убогій допоможіте, Не осудіте сироти І виведіть із тісноти На волю тихих, заступніте Од рук неситих!»* (с. 207). Висновок цього повчання простий і старий як білий світ: *Царі, раби — однакові Сини перед Богом; І ви вмрете, як і князь ваш, І раб ваш убогий* (с. 207).

Біблійна номінація *Цар (Небесний)* (2 вживання), яка входить до короткої, стислої і сильної молитви, актуалізує семантику ‘хто має владу на небі’. У її формуванні однаковою мірою беруть участь обидва компоненти іменниково-прикметникового лексичного словосполучення: *От і талан Господь послав На вбогий хутір... Ублагали Царя Небесного!* (с. 401).

Найменування *Творець (Небесний)* (2 вживання), *Творитель (благий)* (2 вживання) маніфестують значення ‘який дав життя, існування всьому’: *«Любила [я], За Ваши грешные дела Творца Небесного молила, Молила, плакала...»* (с. 511); *Слёзы-реки, Молитвы тёплые — ничто, Ничто Творца не умолило...* (с. 515); *А кругом тебе Творилося, росло, цвіло І процвітало, і на небо Хвалу Творителю несло* (с. 494). Виразнішими семантико-стилістичними функціями наділений старослов’янізм *Творитель*. Залежні від теонімів компоненти *небесний* та *земля* уточнюють вирізнений сакральний зміст суттєвою семантичною характеристикою ‘дати життя всьому’. При онімі *Творитель* зафіксовано ад’єктив *благий*, що реалізує наповнену піднесеного змісту сему ‘лагідний, чуйний до людей’: *«О Боже ... Благий Творителю земли, Не наказуй родных злодеев...»* (с. 507—508).

Назва *Вседержитель (святий)* (2 вживання) передає значення ‘утримання всього у владі Бога’: *...Ні, то люди живі люди, В кайданах забиті, Из нір золото виносять, Щоб пельку залити Неситому... То каторжні! А за що? те знає ... Вседержитель ... а, може, ще Й Він недобачає!* (с. 138); *«І талан, і безталання — Все, — каже, — од Бога, Вседержителя святого, А більш ні од кого»* (с. 420). Атрибутивний модифікатор *святий*, твердить Іван Огієнко, «для Шевченка — це все найкраще, любе, чеснотне. Це освячуючий епітет, для Шевченка як освячена вода, якою він освячує чеснотні речі» (Огієнко, 2003, с. 183).

Найменування *Всеблагий* (1 вживання) інтегрує в собі значення ‘безмірно добрий’: *Трудящим людям, Всеблагий, На їх окраденій землі Свою Ти силу ниспошли!* (с. 472). Префіксоїд *все-* вказує на повноту якості, вираженої другою частиною субстантивованого прикметника. Характеризований теонім функціонує у структурі багатой на релігійну лексику молитви. Автор, проказуючи цей піднесений текст, зливається з ліричним героєм, просячи Бога «у пута кутії» окути, у «склепу глибокім» замурувати всіх визискувачів, поставити «янголи свої» коло «чистих серцем» людей, щоб «чистоту їх соблюли».

Номінація *Милосердий* (1 вживання) репрезентує семантику «допомога всім і кожному, хто цього потребує»: *Якби сказати, що не люблю, Що я Україну забуваю, Або лукавих проклинаю За те, що я тепер терплю, — Йй-Богу, братія, прощаю І Милосердому молюсь...* (с. 292). Слід наголо-

сити, що для лексеми милосерддй (*милосердний*) типовим є функціонування на правах постійного епітета при теонімах *Бог* та *Господь*.

Особливе місце в аналізованій номінативній парадигмі відведено референтові *Батечко* (1 вживання): *А може, й сам на небесі Смієшся, Батечку, над нами Та, може, радишся з панами, Як править миром?! (с. 408)*. Удавання до неутрадиційненого в сакральній мовній картині Божого імені спричинене намаганнями автора збагнути одну вельми важливу річ: чому такий тяжкий земний шлях судиться багатьом простим людям? Поет свідомо стилізує оповідь під фольклорну стихію, для якої демінутив *батечко* є природним в усій його розмаїтості — від яскравої пейоративності до рельєфної меліоративності. Зчеплення слів «високого звучання» зі зниженою лексикою (Ільїн, 1958, с. 223) десакаралізує виклад, надає йому народнорозмовної тональності.

Бог у *Кобзарі* постає як нероздільна трійця — Бог Отець, Бог Син, який віддав своє життя як викуп за людство, і Бог Дух Святий. Небагатьма прикладами представлено особні назви Бога Отця і Бога Сина. Бога Отця поіменовано *Самим сивим Верхотворцем: І за що Його, святого, мордували, Во узи кували, І голову Його чесную Терном увінчали, І вивели з злодіями на Голготу-гору, І повісили між ними — За що? Не говорить Ні Сам сивий Верхотворець, Ні Його святії — Помічники, поборники, Кастрати німі!* (с. 424). Серед поборників Шевченко виділяє тих, «що борються за Бога, а не тих, що поборюють Його», і «тих, що не боролись за правду (Бога), а тільки молились та терпіли» (Шевченко, 2014а, с. 424). Прикметник *сивий* ‘дуже давній’, який сполучається з іменником *Верхотворець*, що постав на базі іменниково-прикметникового словосполучення *Верховний Творець*, сприяє актуалізації семи ‘найвищий у творенні матеріальних і духовних цінностей’. Важливу ідентифікувальну функцію виконує партикульований означальний займенниковий прикметник *Сам*, що набув статусу підсилювально-видільної частки і став органічним складником розглядуваної Божої назви.

Із *Богом Отцем* пов’язане своїм історичним тлом найменування *Боже Иудеи* (рос.). Воно завдяки притеонімному поширювачеві *Иудеї*, що має форму неузгодженого означення, указує на першооснови віри, фокусує в собі історію про іудейське царство, символ вірності Богові й т. ін.: «*О Боже, Боже Иудеи ... мне смирение пошли!*» (с. 507—508).

Номінативну парадигму ‘Бог Син’ формують, крім уже згадуваних назв *Син*, *Син Божий*, *Син Марії*, *Син єдиний Богом ізбранної Марії*, *Твій [Марії] розп’ятий Син*, *Твоя [Марії] скорбная дитина*, теоніми *Христос*, *Господь Христос*, *Пророк*, *Месія*, *Назорей*, *Младенець*, *Спаситель*, *Розп’ятий*. До речі, ім’я Ісус, що означає ‘Бог спасає’, у *Кобзарі* також зафіксоване: *Загуло у Вифлеємі на майдані: «Месія!.. Ісус!.. Осанна!..»* (с. 460).

Найменування *Христос* (12 уживань) солідаризує *Бога Сина* з «*Помазаником*». Воно «походить від арамейського мешіах і єврейського машиах “помазник”, “Месія”, яке перекладене грецькою *Christos*» (Ільїн, 1958, с. 41). «У сучасному використанні термін ... “Ісус Христос” означає “Ісус Помазанець”. Слово вживається як епітет, що позначає причетність до

Святого Духа внаслідок помазання елеєм» (Христос, 2020): *І згадував літа лихії, Погані, давнії літа, — Тоді повісили Христа, й тепер не втік би син Марії!* (с. 262); *...Росли сини і веселили Старії, скорбнії літа... Аж поки іменем Христа Прийшли ксьондзи і запалили Наш тихий рай...* (с. 271).

Назва *Господь Христос* (2 вживання), як і номінування *Господь Бог*, репрезентує семантику 'божественне всесія': *Во ім'я Господа Христа і Матері Його святої Ляхи прийшли на нас війною...* (с. 410).

Номінація *Назорей (милосердий)* (2 вживання) об'єктивує обарвлене локативним змістом значення 'Христос із Назарета' — міста, у якому Син Божий провів дитинство й від назви якого походить ще одне Його Боже ім'я — *Ісус Назорейський: Співає І плаче серце, оживає І в Тебе, Боже, і в святих Та праведних Твоїх питає, Що він зробив ім, Той святий, Той Назорей...* (с. 424). Його супроводжує і конкретизує експліцитною меліоративною характеристикою епітет *милосердий*: *А Назорей милосердий Назвав їх братами, — За те й повісили Його, Неначе злодія...* (с. 425).

Назва *Пророк* (1 вживання) реалізує семантику 'який відкриває людям Божественну владу й волю': *Восплач, Пророче, Сине Божий, І о князях, і о вельможях, І о царях отих* (с. 467).

Із щойно проінтерпретованими корелує високочастотне найменування *Месія* (10 уживань), що самостійно або разом із залежним від нього компонентом *народжений* актуалізує семантику 'посланець Божий, який з'явився для врятування людства від зла': *А радість Матері Марії Неізреченная! Месію, самого Бога на землі Вона вже зрїла...* (с. 463); *Мітла огненна світила, Неначе сонце, і дивилась На ту ослицю, що несла в Єгипет кроткую Марію і народженого Месію* (с. 460). Боже месійство «значно ширше від загального поняття пророк, оскільки саме Бог промовляє до пророків і в кінцевому підсумку Його слово є носієм Божих істин, знамень» (Мацьків, 2007, с. 41).

Номінування *Младенець (праведний, великий)* (2 вживання) стосується боголюдської сутності й земного походження Христа: *Спаси Ти нас, Младенче праведний, великий, Од п'яного царя-владики!* (с. 453). Рамки описуваної назви розширюють ад'єктивні компоненти *праведний* і *великий*, уточнюючи її план змісту такими значенневими характеристиками, як 'безгрішний' і 'наділений надзвичайною неземною силою'. Аналізований теонім узгоджується своєю фоновою інформацією з біблійною історією про масове вбивство немовлят, коли «Ирод п'яний» наказав «По всьому царству постинать Малих дітей», бо ті, «погані ... не дадут доцарювать» (Шевченко, 2014а, с. 453).

Боже ім'я *Спаситель* (2 вживання) реалізує семантику 'рятування всього світу й окремих людей': *«Слава Тобі, Спасителю! Насилу діжда-ла!»* (с. 192); *Слава вам, Убогим людям, чабанам, Що привітали, заховали І нам Спасителя спасли Од Ирода* (с. 460).

Назва *Розп'ятий* (1 вживання) актуалізує значення 'несправедлива страта Ісуса Христа'. Воно одержує свою інформативну повноту, корелюючи з трикомпонентною структурою *розп'ятий Син Марії* в межах од-

ного контексту: *Дивилась [ти], поки не осталося Живого сліду на воді, — І усміхнулася тоді, І тяжко, страшно заридала, І помолилась в перший раз За нас Розп'ятому. І спас Тебе розп'ятий Син Марії, І ти слова Його живії В живу душу прийняла...* (с. 434).

Ще раз зробимо акцент на тому, що функційне ядро з-поміж досліджуваних теонімів становить лексема *Бог*. Вона, доречно зазначає Іван Огієнко, «стрічається сотні раз у «Кобзарі», стрічається на кожному кроці», промовисто засвідчує, що «Шевченко міцно зріс з Богом, і Він постійно в його душі і серці, і автор не може ніколи забути про Нього» (Огієнко, 2003, с. 175—176). Нетеонімно-теонімна номінативна парадигма іменників *бог, Бог* має такий набір конкретних реалізацій:

- умілець у чомусь, володар чого-небудь на землі: *Тим неситим очам, Земним богам, царям — І плуги, й кораблі, І всі добра земні, і хвалебні псалми — Тим дрібненьким богам!* (с. 473); *Все на світі — не нам, Все богам тим, царям! І плуги, й кораблі, І всі добра землі...* (с. 473). Роль ономасіологічного маркера виконують або присубстантивні художні означення (земний 'життєвий, реальний', *дрібненький* 'який має неістотне значення, маловартісний') як окремі компоненти поширеної назви, або весь контекст;

- імператор Давнього Риму — Нерон, якому «молились ... сенатори І всі патриції» (Шевченко, 2014а, с. 430): *І написали воеводам По всьому царству: так і так, Що кесар-бог, ще більш од бога, І майстрові дали кувать Із бронзи кесаря...* (с. 429); *А в кого сестру благоволили взять, У свій гарем — і се нічого: На те він бог! А ми під бога Себе повинні підкладать, Не тільки сестер...* (с. 430—431);

- дохристиянські боги, божества (*Ладо* [богиня кохання, радості, дітей, жінок, шлюбу], *Лель* [її син], *Валькірії* [войовничі дівки]): *Перед богами Лель і Ладо Огонь Рогніда розвела...* (с. 307); *...Мов ті Валькірії, круг неї [Рогніди] Танцюють, граються дівчата...* (с. 307). У *Кобзарі* до цих Божих назв подано такі коментарі: «За поганських часів Ладо була богиня весни, любови і щастя в подружжі, а Лель — її син; перед Ладом дівчата розводили вогонь і підтримували його, щоб не згасав»; Валькірії — «богині війни в давніх германських народів, які вірили, що ці богині опікувались хоробрими вояками й забирали загинлих із собою до неба; звідтіля вони зірками дивились на землю» (Шевченко, 2014а, с. 307);

- нехристиянські боги: *Окрадені, замучені, В пугах умираєм, Не молимося чужим богам, А Тебе благаєм...* (с. 206). Дистинктивну функцію в цьому номінативному полі виконує прикметник-епітет *чужий* 'який має інші погляди, інтереси';

- неканонізоване представлення Творця усього суцього, Володаря, який керує світом і вчинками людей: *«Була б сестра, і був би брат, А то ... тепер нема нічого, — Ні Бога навіть, ні пів-Бога: Псарі з псарятами царять, А ми, дотепні, доїжджачі, Хортів годуємо та плачем!..»* (с. 492). Поет удається до образної порівняльної характеристики, зіставляючи, з одного боку, велич Бога, а з іншого — порушення його заповідей, волі в земному бутті, що спотворило світ, породило дисгармонію, спричинило соціальну нерівність;

• християнський Бог: *Чи ти рано до схід сонця Богу не молилась?* (с. 125); *...Спитай Бога: чи діжду я, Чи не діжду пари?* (с. 49); *Знать од Бога І голос той, і ті слова Ідуть меж люди* (с. 314); *Тяжко мені, Боже милий, Носити самому оці думи...* (с. 386); *Мій Боже милий! Як то мало Святих людей на світі стало!* (с. 447);

• національна сутність Бога: *«О милий Боже України! Не дай пропасти на чужині В неволі вольним козакам!»* (с. 122). Його вимальовують у своїй уяві окуті в кайдани «козаки сердеги». Автор свідомо конотує через етнічне тло, репрезентоване передусім хоронімом Україна, ім'я Господа, щоб передати свої синівські почуття та безмірну любов козаків-бранців до рідного краю, без якого вони не мислили власного життя, тому, ризикуючи ним, і вершили гідні щонайвищих похвал та захоплень подвиги.

У *Кобзарі* найспецифічніший розряд становлять структури з теонімом Бог (*Господь*), які є «дослівним відтворенням старослов'янських текстів, тою чи тою мірою співвідносних з провідною ідеєю того чи того твору, епіграфи до ... творів» (Ільїн, 1958, с. 222): *Якщо хто каже, що люблю, мовляв, Бога, а брата свого ненавидить, то це — брехня* (Соборне послання апостола Іоанна, гл. IV, ст. 20); *Ось що каже Господь: допильновуйте суду й чинить справедливість, спасіння бо моє недалеко, і милість моя відслониться* (Ісаїя, розділ I, VI, ст. 1). Розглядувані вислови можна кваліфікувати як цитатні біблеїзми (див.: Набока, 2006).

Сюжетні біблеїзми (там само), тобто авторські конструкції з компонентом Бог, чітко диференційовано на два типи: 1) ті, що мають у своєму складі атрибутивні модифікатори, і 2) ті, які функціують без них. Переважають другі, що пояснено об'єктивними чинниками: у значеннєвій структурі християнського теоніма Бог іманентно закладений повний обсяг того позитивного потенціалу, який наскрізно пронизує Всесвіт. «Тільки один Бог абсолютно чистий і бездоганний, — мовиться у Святому Письмі, — а всі люди згрішили й позбавлені Божої слави» (див.: Біблійні атрибути Бога, 2020).

Щодо семантичної природи присубстантивного конкретизатора, то він репрезентований таким ад'єктивно-епітетним ресурсом: 1) *святий: І, сивоволосий, Підняв руки калічені До святого Бога, Заридав, як та дитина, І — против небогу!..* (с. 332). Утворювані синтаксичні структури актуалізують рису Божого характеру, яку звеличує Біблія і яку вважають «одним із найбільш фундаментальних понять основних світових релігій» (Святість, 2020), — святість. Для розглядуваної іменниково-прикметникової сполуки типовим є побутування у складі сакрального мінідискурсу, як-от: *Молебствіє архимандрит Сам на горі править, Святого Бога просить, хвалить, Щоб дав їм мудрости дознати, Гетьмана доброго обрати* (с. 351). Високий ступінь оцінності аналізований присубстантивний поширювач експлікує, коли сполучається зі «специфічно прикметниковим префіксом пре-» (Жовтобрюх, 1979, с. 243), який уживається для вираження інтенсивності ознаки: *«...Нехай старий собака гине, Коли*

не вмiє шанувати Людей та Бога Пресвятого, Не вмiє правдоньки сказати...» (с. 294); 2) праведний ‘безгрішний’: *Ти сирота: нема нікого, Опріче праведного Бога...* (с. 412); 3) милосердий ‘який виявляє прагнення допомогти всякому, хто має в цьому потребу’: *Ой гляну я, подивлюся На той степ, на море: Чи не дасть Бог милосердий Хоч на старість волі* (с. 300); 4) благий ‘добрий, лагідний’: *У синагогу Зайшла благать благого Бога, Щоб син її найшовсь...* (с. 463); 5) великий ‘який має незрівнянну силу впливу’: *Немає слов, немає слюз, Немає нічого; Нема навіть кругом тебе Великого Бога!* (с. 396); 6) милий ‘близький і рідний серцеві’: *Коли дивиться, погляне — Боже, милий Боже! Між невольниками в путах Той самий єдиний Її месник безталанний* (с. 384); 7) істинний ‘справжній’: *І на торжища і в чертоги Живого істинного Бога Ти слово правди понесла!* (с. 434); 8) єдиний ‘один без інших’: *О Боже мій! О мій єдиний! Воно [дівчина] тоді було дитина...* (с. 298).

Прикметникові лексичні одиниці *святий, праведний, милосердий (милосердний), благий, милий, великий, істинний* функціують у християнських текстах як постійні орнаментальні засоби при онімі *Бог*. Крім цих «найніжніших епітетів» (Огієнко, 2003, с. 180), у *Кобзарі* зафіксовано й інші художні означення, а саме: *сердитий* ‘який перебуває у стані гніву’, *сильний* ‘найвпливовіший, наймогутніший’, *всещедрий* ‘найінтенсивніший у своєму вияві’, *живий* ‘який існує в земній реальності’, *правдивий* ‘справжній, явний’: *За грішні, мабуть, діла Караюсь я в оцій пустині Сердитим Богом* (с. 360); *О! Боже сильний!.. Пошли мне мудрость отвратить Эту кровавую расправу* (с. 527); *Подай же нам, всещедрий Боже, Отак цвісти, отак рости...* (с. 480); *Ся ж [ослиця] несла Живого істинного Бога!* (с. 460); *О Боже, сильний и правдивый, Тебе возможны чудеса* (с. 502). В аналізованих текстах, на відміну від експліцитно сакралізованих міні-дискурсів, пропріатив *Бог* олюднюється, набуває земних рис.

В окрему групу слід вичленувати структури, у яких присубстантивну позицію заповнюють присвійні займенникові прикметники *мій, наш*, унаслідок чого актуалізовано складник ‘який належить собі, який є в себе’ опозиції свій / чужий. Вони рідше функціують самостійно, а частіше вживаються разом з окремими вирізненими вище атрибутивними модифікаторами, пор.: *«Ой Боже наш, Боже! Хоч і не за нами Неси Ти їх з України...»* (с. 120); *Донеси ж, мій Боже милий! Або хоч надію пошли в душу...* (с. 397); *Не нам Твої діла Судить, о Боже наш великий!* (с. 298). Поєднання двох однакових або двох чи кількох різних художніх означень як конкретизаторів теоніма *Бог* — одна з важливих рис поетичного ідіостилію Тараса Шевченка: *«Нащо Бог мене поставив Цвітом на сім світі? Щоб людей я веселила, Тих самих, що вбили мене й матір? Милосердий Святий Боже милий!..»* (с. 218); *Ой, Боже милий! Милий, милосердий, А я так його любила!..* (с. 354).

Уже йшлося про те, що вищим ступенем продуктивності в *Кобзарі* наділений теонім *Бог*, який не має при собі атрибутивних поширювачів. Він регулярно вживається в суб’єктній, об’єктній та адресатній функції.

Бог як суб'єкт постає здебільшого в земній, а не Божій візії. Роль основних носіїв валентності виконують несакральні дієслова-предикати (мовлення, руху, сприймання, покарання, заохочення тощо), а також контекст. Отже, як і прості люди, *Бог* у Шевченковій поезії розмовляє непорочними устами або нічого не говорить, чує про все добре і зло, ходить по світу, витає над селом, бачить усе, що чиниться навкруги. Як Небесний Владика, він застерігає від лихого й повчає, посилає добро та ділиться чимось з іншими, допомагає долати труднощі та створює довкіл усе те, чого бракує: *Сам Бог витає над селом!* (с. 250); *А Бог хоч бачить, так мовчить, Гріхам великим потурає...* (с. 254); *Не дав мені Бог нічого!* (с. 261); *Заплакала Милосерда, Неначе за сином, і Бог зглянув на ті сльози І на Україну...* (с. 269); *За гріхи такі великі Сам Бог не pomoже* (с. 222).

Релігійним змістом наповнені синтаксичні структури, у яких лексему *Бог* реалізовано в об'єктній та адресатній функції. Розряд детермінованих компонентів представлений двома семантичними типами. Перший із них формують лексеми — номінування визначальних релігійних дій (*бити поклони, благувати, молити, молитися, поклонятися, славити, сповідатися, хвалити*) і релігійних понять (*молитва*). Утворювані на базі цих дієслів та іменників конструкції можна трактувати як релігійно-моральні формули, бо ж мораль не існує без релігії, релігія — без моралі: *В дулевину себе закуй, Гарненько Богу помолися, А на громаду хоч наплюй — Вона капуста головата!* (с. 392); *Нудно мені, тяжко — що маю робити? Молитися Богу? Так думка не та!* (с. 57); *Не журися, сподівайся Та Богу молися!* (с. 95); «...Така моя доля!» — *Старий вимовив і нишком Богу помолився...* (с. 166); *Вийшла з хати На світ дивуватись Яриночка, та не Бога Святого благувати, А нищечком у ворожки Про його спитати* (с. 167); *Якого ж ми раю у Бога благуєм?* (с. 387); *Думав жити, поживати Та Бога хвалити...* (с. 331); *...Там синєє море Виграває, хвалить Бога, Тугу розганяє...* (с. 59); *Жить би, жить та славить Бога І добро творити...* (с. 251); *Як перед Богом сповідаюсь: За правду на світі караюсь І не клянну долі...* (с. 284); *...І не благуай, бо пропаде Молитва за Богом* (с. 398). Винятково актуальною є думка Івана Огієнка про те, що поет «часто-часто навчає одного — моліться!.. коли б такі ради подав який письменник сьогодні, всі критики однодушно висміяли б такого й крикнули “піп”! А Шевченко в своїх творах часто виступає попом — і це істота “Кобзаря”!..» (Огієнко, 2003, с. 222—223). А ще, слушно наголошує митрополит Іларіон, — «більшість Шевченкової науки можна повторювати в церкві на проповідях, так ніби цитати з якого церковного твору» (Огієнко, 2003, с. 218).

Другий тип граматично панівних членів вирізняється лексико-семантичною широтою. Його конституують дієслова на позначення негативного вчинку (*дурити*), емоційно-психічного стану (*гнівити, боятися, нарікати*), мовлення (*заговорити, назвати, спитати, розказати, проклинати*), акустичної дії (*чути*), оптичної дії (*дивитися, зріти*), ментальності (*згадати*), а також прикметники, які вказують на морально-етичні якості людини (*грішний*), загальну позитивну оцінку (*милий*), схожість, подіб-

ність між людьми та предметами (однаковий) та ін.: ...*Дурить себе, чужих людей, Та не дурить Бога!* (с. 204); *«Гнівись Бога, моє серце: Кращої немає Ні на небі, Ні за небом, Ні за синім морем Нема кращої од тебе!»* (с. 72); *І вже ніколи не просплюся, Бо я вже й Бога не боюся, І не соромлюся людей* (с. 225); *Не нарікаю я на Бога...* (с. 484); *...І ми, читая, оживаєм І чуєм Бога в небесах* (с. 406); *Отак янголи святії Дивляться на Бога, Як вони одно на друге* (с. 375); *Коли вони, неситії Гріхами, дознають? Їдять люди замість хліба, Бога не згадають* (с. 206); *Розкажу я те, що знаю, Тобі й спать не ляжу, А ти рано тихесенько Богові розкажеш* (с. 249); *...Я думав, грішний перед Богом, — Нехай хоть часточка убога За мене піде...* (с. 410); *Не в нашім краї, Богу милім, Не за гетьманів і царів, А в римській ідольській землі Се беззаконіє творилось Либонь за Деція-царя* (с. 426); *Царі, раби — однакові Сини перед Богом...* (с. 207).

Для теоніма *Бог* характерним є побутування у структурі усталених зворотів мови, що мають різну формально-граматичну й семантичну будову, можуть поставати як фразеологічні варіанти або вступати в синоніміїні зв'язки. Серед досліджуваних одиниць зафіксовано лише ті, які, за версією Н. Д. Бабич, пов'язані з християнською вірою в Бога як першооснову й першопричину, і не виявлено тих, зміст яких би асоціювався з тотемним іменем людського племені або з тими чи тими невідомими мовцями побутовими ситуаціями (Бабич, 2012, с. 198—199). Не буде зайвим вияскравити, що номінація «Бог, виступаючи компонентом фразеологічних одиниць, не втрачає свого значення попри часткову деактуалізацію складників стійких зворотів, зберігає всі ознаки слова, а не асемантичного елемента, що дозволяє говорити про прототипність компонентів фразеологізмів» (там само, с. 126). Аналізовані конструкції об'єднано в такі тематичні групи:

- 'застереження від чого-небудь поганого, злого, небажаного': *«Я? з панами? Крий Боже! Зараз, дайте встать, Ясновельможні!.. (нишком — свині!)»* (с. 68); *Коли я вирвусь З цієї пустині? Чи, може (крий Боже), тут і загину...* (с. 283); *«Твої гроші?» «Мої?.. ховай Боже! Ні, я кажу, що в Вільшаній...»* (с. 70); *«...Бо щось Марко забарився ... Може, де в дорозі Занедужав, Сохрань Боже!» Й покапали сльози з очей старих замучених* (с. 191);

- 'захоплення ким-небудь': *А дочка Оксана! Ховай Боже! як панночка! Що то за хороше!* (с. 70);

- 'побажання всього найкращого, допомоги кому-небудь, успіху в якійсь добрій справі': [ПЕТРО] *З тим днем, що сьогодні! Боже помагай!* (с. 373); *Нехай вам Бог помагає! Піду помолюся Усім святим у Києві...* (с. 189); [СОТНИК] *Боже тебе благослови, моя дитино!* (с. 374); *«...Нехай вам, панове-товариство, Бог допомагає!»* (с. 168); *Ледве-ледве Поблагословила: «Бог з тобою!» — та, як мертва, На діл повалилась* (с. 30);

- 'задоволення від кого-, чого-небудь, заспокоєння': *І виріс я, хвалить Бога, Та не виліз в люди* (с. 400); *Іде Марко, не журиться, Прийшов, слава Богу!* (с. 191);

- 'розвіювання чийого-небудь неспокою, тривоги, хвилювання': [Слепая] *Пойдем скорее, Бог с тобой! Перекрестися!* (с. 521);

- ‘категоричне заперечення чого-небудь’: *Що се таке верзете ви? Які там вороги, Та москалі, та сідало? Нехай Бог боронить!* (с. 180);
- ‘захист від лиха’: *«Нехай тебе Бог заступить!» — Як за селом стали, Сказав батько — та всі троє Разом заридали* (с. 165);
- ‘вираження сподівання на успішне завершення справи’: *«Я і не прошу, — Для себе, братики, спишу, Ще раз те оливо потрачу; А може, дасть Бог, і заплачу, — То й буде з мене...»* (с. 330);
- ‘підтвердження чогось, запевнення, переконання, заприсягання в чому-небудь’: *«Не жартую, Їй-Богу, Ярино, Не жартую!»* (с. 164); [Гайдамака] *І вішать, і мордують! Добре, їй-Богу, добре!..* (с. 78); *«Нащо вже лиха за Уралом Отим Киргизам, — отже, й там, Їй же Богу, лучче жити, Ніж нам на Україні!»* (с. 264); *«Їй же Богу, ні шеляга! Їжте моє тіло! Ні шеляга! гвалт! рятуйте!»* (с. 70);
- ‘вияв Божої причиновості в усьому’: *Старий промовив: — Все од Бога! Од Бога все! А сам нічого Дурний не вдіє чоловік* (с. 297). За спостереженнями Н. Д. Бабич, звороти цього взірця марковані «здебільшого під позначкою “народна мудрість”. Вона ніби й народна, але тому тільки, що народ прислухався до науки Христа і повторював її» (Бабич, 2002, с. 28);
- ‘заклик до якої-небудь дії’: *«Гвалт! рятуйте! Хто в Бога вірує!» — кричить Надворі голос, що є сили* (с. 73);
- ‘довге очікування чогось’ (у сполученні з дієсловом *ждати*): *І мусила вона сидіти Коло острога, ждуть і ждуть, Як Бога з неба, виглядають Свогого сина...* (с. 429); *Тепер же злої тії долі, як Бога, ждати довелось* (с. 244);
- ‘враження чимось невідомим, незвичайним, незрозумілим’: *...І тихо мовив [старий]: «Де ти в Бога Загаялась, моя небого?»* (с. 456). Цей фразеологізм функціює паралельно з усталеним зворотом, що має у своєму складі теонім *Господь*: *...І де ті в Господа взялися Усякі штучнії їства!* (с. 332);
- ‘невідомість, незнаність’: *...москалі Тоді, бач, носили Сиві коси з курчями Усі до одного — І борошном посипали, Бог їх знає для чого!..* (с. 290); *...Віршую нищечком, грішу, Бог зна колишнії случаї В Душі своїй перебираю Та списую...* (с. 315);
- ‘невтручання в щось, поблажливе ставлення до чогось, примирення з ким-небудь’: *А слуги... Бог им судия! С насмешкой выгнали меня И двери заперли за мною* (с. 513);
- ‘відхід у потойбічний світ’: *Почув чернець, не дохрестився, Тільки на небо подивився Та щось промовив, застогнав І душу Богові післав...* (с. 275); *...І занедужала [сестра княжни] — лежала, І все до крихти розказала, І Богу душу оддала Позаторік...* (с. 256); *Може, вже [старі] Оце збираються до Бога...* (с. 186); *На той світ, друже мій, до Бога Почимчикуєм спочивать...* (с. 496);
- ‘вираження різноманітних емоцій і почуттів: захоплення, радості, подиву, рішучості, суму, горя, досади, зневаги, страху, переляку, відчаю, висміювання тощо’: *«...Сина, сина Батько одцурався! Боже ти мій!.. Дитя моє! Де дінусь з тобою?»* (с. 36); *І зробився Я знову незримий Та й пропхався у палати. Боже мій єдиний! Так от де рай!* (с. 140); *О Боже мій*

милий! Така Твоя воля, Таке її щастя, така її доля! (с. 19); Мій Боже милий, знову лихо! (с. 415);

- ‘уникнення чого-небудь, небажання чогось’: *Не дай, Боже, Такого жити! Не дай, Боже, в багатого І пить попросити!* (с. 131). Поряд із цим фразеологізмом уживається усталений вислів з іменником-апелятивом *Господи*: *Та не дай, Господи, нікому, Як мені тепер, старому, У неволі пропадати, Марне літа коротати* (с. 300);

- ‘безтурботливість, відсутність клопотів’: *Як у Бога за дверима, Вдова панувала...* (с. 130); *Неначе в Бога за дверима, Узяття та в сина Стара собі спочиває...* (с. 418);

- ‘покладання надії на що-небудь’: *Оживуть гетьмани в золотім жупані; Прокинеться доля; козак заспіва: «Ні Жида, ні Ляха!», а в степах України — Дай то, Боже милий — блисне булава!»* (с. 83).

У *Кобзарі* виявлено похідні від лексеми *Бог* утворення, представлені різними частинами мови. Це, зосібна, субстантив-антропонім *Богдан* (даний Богом) (21 вживання) і посталий на його основі присвійний ад’єктив *Богданів* (2 вживання): *Ой Богдане, Богданочку! Якби була знала — У колиці б придушила, Під серцем приспала!* (с. 125); *Отак пісні Богданові стали їм в пригоді!* (с. 182). Ідеться про Богдана Хмельницького [славного *Богдана* (Шевченко, 2014 а, с. 80), *батька Богдана* (там само, с. 265), *старого гетьмана* (там само, с. 76) і *нерозумного сина* (там само, с. 125), *Богдана п’яного* (там само, с. 452)], якому Тарас Шевченко у своїй творчості приділив вагоме місце, дав цінну об’єктивну інформацію про історичні події, пов’язані з його гетьмануванням. Із лексемою *Бог* послідовно зберігають генетичний зв’язок іменники *богослов* (6 прикладів) і *богиня* (2 приклади), які вживаються в значенні «учень духовної семінарії» та «надзвичайної, чарівної вроди жінка», прикметники *богобоязливий* (2 приклади) і *божевільний* (1 приклад), що експлікують семантику «який сліпо вірить у владу Бога й церкви» та «позбавлений розсудливості й розважності», дієслово *божитися* (4 приклади) і прислівник *Бог-знає*² (1 приклад), що реалізують план змісту ‘присягатися Богом у тім, що сказане є правда’ та ‘невідомо’: *Заставить треба богослова, Щоб дома байдиків не бив, Щоб він, гуляючи, навчив Настусю заповідь...* (с. 374); *Дрядам нічого робить Перед такою красою, Перед богинею такою!* (с. 474); *...Моє слово тихосумне, Богобоязливе згадається...* (с. 128); [СОТНИК] *Та одчепись, божевільна!..* (с. 372); *Колись божились та клялись, Братались, сестрились зо мною...* (с. 360); *Довго вони, як бачите, Між мови-розмови Цілувались, обнімались З усієї сили; То плакали, то божились, То ще раз божились* (с. 72); *Нащо б, бачся, те згадувать, Що давно минуло, Будить Бог-знає колишнє?* (с. 203). Вербатив *божитися* семантично корелює з «клятвою-божінням» (Огієнко, 2003, с. 203), реалізованою у вигляді фразеологічних варіантів *Йй-Богу, Йй же Богу* (22 вживання): *А Жид гляне та нищечком: «Шляхетська*

² За чинною нормою цей прислівник пишеться по-іншому — *бознає* (пор.: Шевченко, 2014b, с. 219).

натура!» «Добре, годі! тепер співай!» «Та не вмю, їй-Богу!» «Не божись, собача шкуро!» «Яку ж вам? “Небогу”?» (с. 69). Усталені вигуківі звороти *Їй-Богу, Їй же Богу* через свою оцінність, експресивність, лаконічність, прагматичність виявляють активніший порівняно з дієсловом функційний потенціал (співвідношення 5,5 : 1).

Найвищу частотність має вторинний іменниковий прикметник *Божий* (217 прикладів), текстовими субститутами якого є присвійні займенникові прикметники *Твій* і *Свій*: *Коли ж одпочити Даси, Боже, утомленим? І нам даси жити? Ми віруєм Твоїй силі І слову живому: Встане правда, встане воля, І Тобі одному Поклоняться всі язики Вовіки і віки* (с. 195); *Чи Ти мене, Боже милий, Навік забуваєш? Одвертаєш лице Своє, Мене покидаєш?* (с. 205). Ця лексема вживається «як епітет до чеснотного... І коли Шевченко парує його з яким словом, то ніби освячує його освяченою водою» (Огієнко, 2003, с. 182). Утворювані за прямою роллю прикметника *Божий* субстантивно-ад’єктивні конструкції вирізняються семантичною неоднорідністю. Значення безпосередньої посесивності реалізується тоді, коли досліджувана лексична одиниця заповнює синтаксичну позицію, яку програмують після себе іменники-теоніми *Син* (Ісус Христос), *Мати* (*Матір*) (Пречиста Діва Марія): *Фарисеї І вся мерзенна Іудея заворушилась, заревла, Неначе гадина в болоті, І Сина Божія во плоті На тій Голготі розп’яла Межи злодіями* (с. 427); *...Заплакала Матір Божя Сльозами святими* (с. 269); *Аж пекло злякалось, Мати Божя у Иржавці Вночі заридала* (с. 178). Функційним еквівалентом словосполуки *Мати Божя* в *Кобзарі* є іменниково-іменникова структура *Мати Бога*: *Ти, Мати Бога на землі, Ти сльози матері до краю, До каплі вилила!* (с. 426).

Корпус граматично панівних слів конструкцій із безпосередньою посесивністю розширюють субстантивні лексеми *образ*, *ім’я*, *гриб*, *суд*, *трон* (рос.), *воля*, *приговор* (рос.): *Ми восени такі похожі Хоч крапельку на образ Божий, — Звичайно, що не всі, а так, Хоч деякі...* (с. 395); *Образ Божий Багном не скверніте!* (с. 199); *Преподобнії во славі І на тихих ложах Радуються, славословлять, Хвалять ім’я Боже...* (с. 431); *«Була багата [сестра княгині], — говорила [черниця], — До гробу Божого ходила...»* (с. 256); *О Нероне, Нероне лютий! Божий суд, Правдивий, наглий, серед шляху, Тебе осудить...* (с. 428); *...И ты на небе в вечной славе У трона Божия стоишь...* (с. 500); *Ты Божью волю Короткой жизнью освятил...* (с. 499); *Провидя жизни назначенье, Великий Божий приговор, В самопытливом размышленьи Он подымал слезящий взор На красоты святой природы* (с. 502). Виділені синтаксичні структури сакрально конотовані. Відомо, що образ *Божий* в осягненні людини — це прагнення її бути схожою на Самого Творця Всесвіту. З-поміж людей «надзвичайної богоподібності досягла Пресвята Богородиця» (Образ і подоба Божа, 2018). Щодо імені Господа, то воно, як демонструє проаналізована вище парадигма, має багато титулів. Узагальнювальним індикатором для них є описова структура *Боже ім’я*. Словосполучення *Божа воля*, *Божий суд* спри-

ймаються як усталені вислови. Перше з них актуалізує значення ‘суверенітет Бога’, друге — ‘виявлення грішників і праведників’.

Лексико-семантичне коло компонентів, які детермінують прикметник *Божий*, що експлікує значення опосередкованої посесивності, також широке. Його наповнення пов’язане із сакральною і несакральною лексикою. Сакральну сферу репрезентують передусім іменники *храм*, *церква* з ідентифікувальною семою ‘будівля, у якій відбувається християнське богослужіння’: *Святим дивом сяють Храми Божі, Ніби з самим Богом розмовляють* (с. 299); *А Ляхи з своїм Чарнецьким, З поганим Степаном, Запалили церкву Божу...* (с. 366). До них органічно доєднуються субстантивні лексеми *глагол*, *став*, *бджола*, *благодать*, які набувають сакральності або посилюють її через поєднання з прикметником *Божий*: *Боже слово*, *Божий глагол* — тексти релігійного змісту, Біблія; *Божий став* — ‘широка Тиверіяда’ (‘озеро в Галилеї’) (Шевченко, 2014а, с. 455); *Божя бджола* — *помічник божества*. Напр.: *Старий заховавсь В степу на могилі, щоб ніхто не бачив, Щоб вітер по полю слова розмахав, Щоб люди не чули, бо то Боже слово...* (с. 51); *Отак Гуса Ченці осудили, Запалили ... Та Божого Слова не спалили...* (с. 159); *На те письменні ми, Читаєм Божії глаголи...* (с. 195); *Так любила ж Вона [Марія] той тихий Божий став, Широкою Тиверіяду* (с. 455); *...Нарід з попами З усіх церков на гору йде, Мов та Божя бджола гуде* (с. 351).

Несакральний лексемний простір формують поліфункційні щодо значення субстантиви. Ідеться про лексеми — назви 1) засобів комунікації (*мова*, *глас*): *Повіє вітер по долині — Пішла дібовою луна: Луна гуляє, — Божя мова* (с. 23); *...Придибайте хоч на годину Та хоч старенький Божий глас Возвисьте, дядино* (с. 303); 2) часових, асоціативно темпоральних понять (*день*, *старинка*): *І світає, і смеркає, День Божий минає...* (с. 198); *Нумо знову ... Поки новинка на основі, Старинку Божу лицювать...* (с. 293); 3) пір року (*весна*): *За зимою Знов зазеленіла Весна Божя* (с. 167); 4) явищ природи (*роса*): *Садочки зацвіли, Неначе полотном укриті, Росою Божою умиті, Біліють* (с. 359); 5) обмежених просторів (*місто*, *село*, *рай* [лівий бік Дніпра]): *...Тільки у нас на Україні Було те Божеє село* (с. 417); *...Святії Божії міста Ксьондзи скажені, осквернили...* (с. 410); *«Гай-гай!.. — Старий промовив. — Недоуми! Занапали Божий рай! Гетьманщина!..»* (с. 264); 6) того, що споживають (*харч*): *А сотник був собі багатий, То в його, знаєте, росло На Божій харчі за дитину Чиєсь байстря* (с. 371); 7) будівель (*дім*): *Удар, громе, над тим домом, Над тим Божим, де мремо ми...* (с. 479); 8) космічних об’єктів (*небо*, *зорі*): *...Село почорніло, Боже небо голубеє — І те помарніло* (с. 261); *Дивітесь, очі молодії, Як зорі Божії встають...* (с. 254); 9) морально-етичних понять, християнських чеснот (*правда*, *дар*, *сила*): *...І ніби фараонам знать Вони дають, що правда Божя Встає вже, встала на землі* (с. 461); *Он говорив, що празник жизни, Великий празник, Божий дар, Должно пожертвовать отчизне...* (с. 503); *Йване мій, Іване, Друже мій коханий! Побий тебе сила Божя На наглій дорозі!* (с. 348). Прикметно, що сполука *сила Божя*

є невід’ємним складником сталого словесного комплексу, який передає значення ‘побажання кому-небудь чогось недоброго’; 10) естетичних понять (*краса, красота*): *І жаль мені, старому, стане Твоєї Божої краси* (с. 412); *Жить би, жить та славить Бога І добро творити, Та Божою красою Людей веселити...* (с. 251); 11) людей за різними ономасіологічними ознаками (вони постають здебільшого у вигляді описових найменувань), форм національної та етнічної єдності, духовних істот (*люди, рабиня, пророк, стратеги, народи, ангел*): *Наробив ти, Христе, лиха! А переиначив?! Людей Божих?!* (с. 264); *Ми розрішаємо гріхи Святою буллою цією Рабині Божій — отій самій, Що водили по улицях В Празі позавчора...* (с. 155); *Де ж ти, Великомучениче святий, Пророче Божий?* (с. 406); *І без огня, і без ножа Стратеги Божії воспрянуть...* (с. 432); *Я цар над Божієм народом...* (с. 305); [*Никита*] *Ты Божий ангел-утешитель, Как мне отрадно понимать Невинные, простые речи!* (с. 525); 12) предметів побуту (*сокира*): *Сім літ Сокира Божя ліс стинала, І пожарище не вгасало...* (с. 295). Синтаксична структура *сокира Божя* набуває символічного значення, уособлює легенду казахського народу про сокиру, яка знищує все гріховне, і святе дерево — «джангисагач» (див.: Шевченківський словник, 1978).

У *Кобзарі* зафіксовано й інші перифрастичні звороти з конституюнт-ом-ад’єктивом *Божий*. Сказане стосується словосполучень *помазаник Божий, старець Божий, Божєє кадило*: *Хотілося б зогнать оскому На коронованих главах, На тих помазаниках Божих...* (с. 303); [*Запорожець*] *Брехня! Співай, старче Божий, яку знаєш, а то й дзвону не діждемо, — поснемо* (с. 77); «*А може, І про могили, і про нас З старцями Божими по селах Правдива думка невесела Меж людьми ходить...*» (с. 411); *...Молю, ридаючи: пошли, Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила, Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило І на Україні понеслось, І на Україні святилось Те слово — Божєє кадило, Кадило істини!* (с. 426). *Помазаниками Божими* Тарас Шевченко називає царів, які приймали Таїнство Миропомазання під час Хрещення і коли вступали на престол, а *старцями Божими* — народних виконавців, що супроводжували свій спів грою на кобзі. Рідне слово в оцінці поета — найцінніший людський скарб, найкоштовніше духовне багатство, тому й надано йому вторинну назву *Божєє кадило, кадило істини*.

Діапазон усталених зворотів із компонентом *Божий*, як і тих, що мають у своєму складі теонім *Бог*, неоднорідний. Із-поміж них вирізнено такі семантичні типи:

- ‘те, що викликає захоплення, замилювання’: *А в мене діти не кричать І жінка не лає, Тихо, як у раї, Усюди Божя благодать: І в серці, і в хаті* (с. 136);
- ‘який відбувається постійно, весь час’: *...сестри ходили Що день Божий, вранці рано Плакати над Іваном...* (с. 337). «Вираз “день Божий”, як вислів світотворення, замість простого “день”, — доводить Іван Огієнко, — також Шевченкова ідеологія та окраса його релігійного стилю» (Огієнко, 2003, с. 181);

• ‘який відбувається, повторюється щороку’: *І досі ще що рік Божий, Як день той настане, Ідуть править панахиду Над нашим гетьманом В Ярополчі* (с. 367);

• ‘до ранку, до світанку’ (у сполученні з дієсловом *дожить*): *...Хотіла спать, але не спала, І ждала світу, і дожить До світу Божого боялась* (с. 404);

• ‘що відбувається з чиеїсь вини, через когось’: *От-от указ надрукують: «По милості Божій і ви — Наші, і все — Наше, І гоже, й негоже!»* (с. 179).

Найактивнішою щодо функціонування є полісемантична фразеологізована сполука *світ Божий*. До її інваріантного значення ‘походження світу від Бога’ (Огієнко, 2003, с. 181) входять такі конкретні репрезентанти: 1) ‘життя в усіх його формах і виявах’: *...Старіюся я. На світ Божий не дивлюся...* (с. 340); *Сидить батько кінець стола На руки схилився, Не дивиться на світ Божий: Тяжко зажурився* (с. 30); 2) ‘усе розташоване навколо або поблизу чогось’: *И на хуторе убогом Узрела [Оксана] мильй Божий свет* (с. 514); 3) ‘з’ява на світ’ (у сполученні з дієсловами *родити, породити*): *«Гріхом тебе на світ Божий Мати породила...»* (с. 37); *Якби сама, ще б нічого, А то й стара мати, Що родила на світ Божий, Мусить погибати* (с. 27). Лексичним варіантом описуваної конструкції є усталений зворот *мир Божий*: *...Гуляли б, поки не смеркає, Поки мир Божий не засне...* (с. 400).

Відношення ізофункційності, які виявлено на лексико-семантичному і фразеологічному рівнях між пропріативами *Бог* та *Господь* [співвідношення 5 : 1], також простежені на рівні похідних від них прикметників *Божий* та *Господній* [співвідношення 18 : 1], щоправда, із виявом квантитативної диспропорції. Пор. подані вище ілюстрації з такими прикладами: *А я собі у бур’яні Молюся Богу; і не знаю, Чого маленькому мені Тоді так приязно молилось, Чого так весело було, Господне небо і село, Ягня, здається, веселилось, І сонце гріло — не пекло* (с. 261); *Любов — Господня благодать!* (с. 286); *Душе с прекрасным назначеньем Должно любить, терпеть, страдать; И дар Господний, вдохновенье, Должно слезами поливать* (с. 498).

3. Висновки

Отже, теонім *Бог* відіграє в аналізованому поетичному дискурсі винятково важливу сенсо- й текстотвірну роль. Він є втіленням класичної сакральності як однієї з іманентних характеристик ідіостилю Тараса Шевченка. Досліджуваний онім має виразно конотоване епітетне оточення, постає частотним складником неоднорідних щодо семантики фразеологізмів. Він інтенційно зорієнтований на сполучуваність із лексемами — назвами релігійних дій, понять, символів, наділений багатими лексико-семантичними корелятивними зв’язками, репрезентованими ієрархічно впорядкованим парадигматичним рядом. Компоненти цього ряду виявляють номінативну специфіку, яка посилює їхню конститутивну наявність у мінітексті, творі й у *Кобзарі* загалом. Важливі семантико-стилістичні властивості притаманні похідному від християнського пропріатива *Бог* прикметникові *Божий*. Він

функціонує як значеннева домінанта синтаксично вільних та фразеологізованих сполук, представлених цілим спектром значенневих типів.

Перспективи дослідження вбачаємо в послідовному простеженні особливостей функціонування ресурсу сакральності в мовній практиці Тараса Шевченка, у поширенні її специфіки на творчість письменників другої половини ХІХ—ХХІ ст.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабич, Н. (2002). «Сила Божа» в народній фразеології. *Урок української*, 2, 28—29.
- Бабич, Н. Д. (2012). *Магія слова для всього живого: мовно-народознавчі наукові студії*. Чернівці: Букрек.
- Біблійні атрибути Бога. (2020, 16 січня). У *Вікіпедія*. https://uk.wikipedia.org/wiki/Біблійні_атрибути_Бога
- Жовтобрюх, М. А. (ред.). (1979). *Словотвір сучасної української літературної мови*. Київ: Наукова думка.
- Льїн, В. С. (1958). Мова творів Т. Г. Шевченка. В І. К. Білодід (ред.), *Курс історії української літературної мови (дожовтневий період)* (т. 1, с. 211—262). Київ: Видавництво АН УРСР.
- Контюрчук, Г. (2010). Творчість Тараса Шевченка як об'єкт мовознавчих студій. *Волинь-Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем*, 21, 244—249.
- Мацьків, П. (2007). *Концептосфера Бог в українському просторі*. Дрогобич: Коло.
- Набока, О. М. (2006). *Біблієзми з Євангелія від Матвія у мові та мовленні (на матеріалі англomовних словників та газетних текстів)* [автореф. дис. канд. філол. наук, Одеський національний ун-т ім. Мечникова]. НБУВ. http://194.44.11.130/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21FMT=JwU_B&S21ALL=%28%3C.%3EU%3DШ143.21-33%3C.%3E%29&FT_REQUEST=&FT_PREFIX=&Z21ID=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20
- Образ і подоба Божа. (2018, 18 грудня). У *Вікіпедія*. https://uk.wikipedia.org/wiki/Образ_і_подоба_Божа
- Огієнко, І. (Митрополит Іларіон). (2003). *Тарас Шевченко* (М. С. Тимошик, упоряд., авт. передм. і комент.). Київ: Наша культура і наука.
- Святість. (2020, 6 травня). У *Вікіпедія*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Святість>
- Франко, І. (1987). Сучасні сліди над Святим Письмом. У І. Франко, *Зібрання творів у 50-ти т.* (т. 38, с. 403—439). Київ: Наукова думка.
- Христос. (2020, 9 квітня). У *Вікіпедія*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Христос>
- Шевченківський словник у 2-х т.* (1978). (т. 1, с. 283—284). Київ: Головна редакція УРЕ.
- Шевченко, Т. (2014а). *Кобзар*. Київ: Школа.
- Шевченко, Т. Г. (2014б). *Кобзар: вибрана поезія*. Харків: Аргумент Принт.

Статтю отримано 20.01.2022

Статтю схвалено 23.02.2022

REFERENCES

- Babych, N. (2002). "Syla Bozha" v narodnii frazeolohii. *Urok Ukraïns'koï*, 2, 28—29 (in Ukrainian).
- Babych, N. D. (2012). *Mahiiia slova dlia vs'oho zhyvoho: Movno-Narodoznavchi naukovi studii*. Chervnivtsi: Bukrek (in Ukrainian).
- Bibliini atrybuty Boha. (2020, January 16). In *Wikipedia*. https://uk.wikipedia.org/wiki/Bibliini_atorybuty_Boha (in Ukrainian).
- Franko, I. (1987). Suchasni slidy nad Sviatym Pys'mom. In I. Franko, *Zibrannia tvoriv u 50-ty t.* (Vol. 38, pp. 403—439). Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
- Il'in, V. S. (1958). Mova tvoriv T. H. Shevchenka. In I. K. Bilodid (Ed.), *Kurs istorii ukraïns'koï literaturnoi movy (Dozhovtnevyi period)* (Vol. 1, pp. 211—262). Kyiv: Vydavnytstvo AN URSR (in Ukrainian).

- Khrystos. (2020, April 9). In *Wikipedia*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Khrystos> (in Ukrainian).
- Kontorchuk, H. (2010). Tvorchist' Tarasa Shevchenka iak ob'iekt movoznavchykh studii. *Volyn'-Zhytomyrshchyna: Istorychno-Filolohichni Zbirnyk z Rehional'nykh Problem*, 21, 244—249 (in Ukrainian).
- Mats'kiv, P. (2007). *Kontseptosfera Boh v ukrains'komu prostori*. Drohobych: Kolo (in Ukrainian).
- Naboka, O. M. (2006). *Bibleizmy z Ievanheliia vid Matviia u movi ta movlenni (Na materiali anhlomovnykh slovnykiv ta hazetnykh tekstiv)* [Dissertation summary for the Candidate of Philological Sciences degree, Odes'kyi natsional'nyi universytet imeni I. I. Mechnykova]. NBUV. http://194.44.11.130/cgi-bin/irbis_nbuvcgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21FMT=JwU_B&S21ALL=%28%3C.%3EU%3DIII143.21-33%3C.%3E%29&FT_REQUEST=&FT_PR EFIX=&Z2IID=&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20 (in Ukrainian).
- Obraz i podoba Bozha. (2018, December 18). In *Wikipedia*. https://uk.wikipedia.org/wiki/Obraz_i_podoba_Bozha (in Ukrainian).
- Ohiienko, I. (Mytropolyt Ilarion). (2003). *Taras Shevchenko* (M. S. Tymoshyk, Ed.). Kyiv: Nasha kul'tura i nauka (in Ukrainian).
- Shevchenkivs'kyi slovnyk*. (1978). (Vol. 1, pp. 283—284). Kyiv: Holovna redaktsiia URE (in Ukrainian).
- Shevchenko, T. (2014a). *Kobzar*. Kyiv: Shkola (in Ukrainian).
- Shevchenko, T. H. (2014b). *Kobzar: Vybrana poezii*. Kharkiv: Arhument Prynt (in Ukrainian).
- Sviatist'. (2020, May 6). In *Wikipedia*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Sviatist> (in Ukrainian).
- Zhovtobriukh, M. A. (Ed.). (1979). *Slovotvir suchasnoi ukrains'koi literaturnoi movy*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).

Received 20.01.2022

Accepted 23.02.2022

Mykola Stepanenko, Doctor of Sciences in Philology,
Professor in the Department of Ukrainian Language,
Poltava V. H. Korolenko National Pedagogical University
2 Ostrohrads'kyi St., Poltava 36003, Ukraine
E-mail: myk_ivan@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6727-1265>

CHRISTIAN THEONYMS IN TARAS SHEVCHENKO'S POETIC DISCOURSE

This study explores the use of the Christian theonym *Boh* 'God' in the poetic discourse of Taras Shevchenko. This lexical unit forms the center of sacredness in Shevchenko's poetic discourse, with all the other linguistic means of religious mini-texts being directly or indirectly related to it. The careful examination of Shevchenko's linguistic practice, especially its sacred content, shows that the author was a believer who verbalized knowledge about God from the Holy Scripture in his texts in the form of quotations or plot biblicisms. The research focuses primarily on the typology of the names of different parts of God, e.g., the Divine Trinity, God the Father, and God the Son. To this end, a paradigmatic approach is engaged: the paper compiles the corpus of God's names, reveals specific features of each actualizing name which performs an important concretizing function from semasiological and stylistic perspective, and determines a set of lexical-semantic representatives of these names.

The article establishes syntagmatic and phraseological correlations between the onyms *Boh* 'God' and *Hospod'* 'Lord'. In his *magnum opus Kobzar*, Shevchenko uses the lexeme *Boh* most frequently, and it performs the functions of a subject, object, and addressee demonstrating wide syntagmatic connections and phraseological potential. The paper discusses lexical-semantic combinability of this lexeme with the attributive modifiers (adjectives, pronoun adjectives) at the level of a word combination and with the semantically multifunctional verbal predicates at the level of a sentence and singles out the semantic types of the phraseological units with the component *Boh*. The derivatives of the theonym *Boh* analysed permit inferences about the secondary adjective *Bozhyj* 'God's' (from *Boh*) which functions as a semantic center of both syntactically free phrases and phraseological units represented by the whole range of semantic types.

Keywords: Taras Shevchenko's poetic discourse, theonym *Boh*, God's names, secondary adjective *Bozhyj* formed from a noun, nominative paradigm